

BOEKBESPREKING

Oort, Hans van. 2025. *Israël? Wat Jezus, apostelen en evangelieschrijvers werkelijk zeggen*

Amsterdam University Press, 238 pp.

Hubert Mooiman*

De theoloog Hans van Oort heeft zijn sporen verdiend in de studie van de patristiek (de studie van de antiek-christelijke theologie van o.a. de kerkvaders; van Oort bestudeerde met name de figuur van Augustinus) en de gnostiek (de studie van filosofisch-religieuze denkbeelden van diverse groepen christenen vanaf de tweede eeuw na Christus, die het verwerven van *gnosis*, 'ware kennis', centraal stellen in hun levensbeschouwing; van Van Oorts hand verscheen een spraakmakende Nederlandse vertaling van het *Evangelie van Judas*). Met *Israël? Wat Jezus, apostelen en evangelieschrijvers werkelijk zeggen* begeeft de emeritus-hoogleraar zich echter in een heel ander theologisch veld. De auteur stelt in dit boek namelijk de actualiserende vraag of 'dat wat via de boeken van het Nieuwe Testament bekend is geworden van Jezus en zijn meest oorspronkelijke volgelingen enige basis biedt om positief achter de huidige staat Israël te staan' (p. 15). Van Oorts antwoord op deze vraag is (volkomen terecht, denk ik) neen, maar het moeilijke van dit boek is dat dit antwoord eigenlijk al vanaf pagina één vaststaat. Dit leidt ertoe dat zijn analyse van de nieuwtestamentische geschriften leest als een illustratie bij de stelling, eerder dan dat de auteur een duidelijk argument opbouwt op basis van deze geschriften.

Deze moeilijkheid wordt wellicht ten dele veroorzaakt door de indeling van het boek: de auteur heeft ervoor gekozen het Nieuwe Testament in 16 hoofdstukjes van voor naar achter door te lopen en elk van de 27 boeken van het Nieuwe Testament een individuele of groepswijze bespreking te geven. Dat leidt ertoe dat de lijn van het betoog niet altijd geheel navolgbaar is en afhangt van de inleiding en, vooral, het nawoord. Deze indeling maakt het boek fragmentarisch: ieder nieuwtestamentisch boek heeft immers zijn eigen focus, en niet ieder boek leent zich voor de bespreking van alle aspecten die Van Oort wil bespreken. Het nawoord leest als

---

* LUCAS, Universiteit Leiden.

een bibliografisch essay en biedt ineens veel informatie die ik als lezer liever gaandeweg geïntroduceerd had gekregen.

Dat de indeling problematisch is wil ik illustreren aan de hand van het Griekse begrip *basileia* en het idee van een toekomstig 'koninkrijk'. De bespreking van het begrip *basileia* vormt de rode draad van de hoofdstukken over de vier Evangelien (p. 21-55). De term *basileia* staat niet in elk van de 27 boeken van het Nieuwe Testament even centraal, maar de notie van een 'toekomstig koninkrijk' is natuurlijk een van de belangrijkste nieuwtestamentische thema's. Van Oort merkt terecht op dat *basileia* in de vier Evangelien (en eigenlijk in het gehele Nieuwe Testament) verwijst naar een 'geestelijk koninkrijk' en niet naar een prospectieve territoriale staat – en, aldus Van Oort, ook niet naar de staat Israël. De stap hiervóór – dat er christenen zijn die menen dat de term *basileia* in de Evangelien gelijk te stellen is aan de moderne staat Israël – wordt alleen impliciet gemaakt en betreft mijns inziens een marginale groep mensen.

In deze context is ook relevant wat een auteur in de late eerste eeuw na Christus allemaal onder de term *basileia* kan verstaan en welke rol deze term speelt in contemporaine Joods-Griekse tradities. Helaas biedt Van Oort dit soort informatie maar mondjesmaat en blijven zijn interpretaties erg binnen de tekst van het Nieuwe Testament. Dit hindert ook het grotere punt dat Van Oort enigszins impliciet maakt in het boek: het lijkt de auteur namelijk tevens te gaan om de ontwikkelingen in de verhoudingen tussen 'joden' en 'christenen' in de wereld van het Nieuwe Testament en zijn eerste lezers, ontwikkelingen die zonder bronnen buiten het Nieuwe Testament eigenlijk niet begrepen kunnen worden. Zo blijft ook de bespreking van Romeinen 9 t/m 11 (misschien wel de explicietste passage over Israël in het hele Nieuwe Testament) een beetje hangen in een tekstimmanente interpretatie. De in contemporaine Joods-Griekse literatuur courante ideeën over jodendom, diaspora, de Tempelcultus en etniciteit (in de werken van Philo en Josephus bijvoorbeeld) hadden eigenlijk niet onbesproken mogen blijven. De verdediging van de auteur in zijn nawoord, 'in veel gevallen overtuigen die wetenschappelijk-kritische benaderingen niet' (p. 180) is dan wel erg makkelijk.

Storend is het gebrek aan reflectie op de doorwerking van oudtestamentische thema's in het Nieuwe Testament. Van Oorts neiging tot binnen-nieuwtestamentische interpretatie leidt er zelfs toe dat dit ook voor christelijke lezers zo onmisbare tekstcorpus er bekaaid vanaf komt. De auteur heeft het regelmatig over 'gebruikelijke joodse opvattingen', die in het concluderende hoofdstuk iets nader worden belicht – maar worden hier dan concreet oudtestamentische ideeën onder verstaan, of juist heersende opvattingen in het jodendom van de Tweede Tempel? De voor het Nieuwe Testament – en voor Van Oorts punt – zo belangrijke noties van eindtijd, messianisme en koningschap zijn ook in het Oude Testament onmiskenbare rode draden, en de

verwerking ervan in het nieuwtestamentische corpus is zonder grondige studie van het Oude Testament eigenlijk niet te begrijpen.

Uiteindelijk leest het boek van Van Oort een beetje als een vorm van *begging the question*: de nieuwtestamentische teksten legitimeren een houding ten gunste van het moderne Israël niet omdat ze geen legitimatie bieden voor de moderne staat Israël. Dat is een conclusie die je eigenlijk ook kunt trekken door het Nieuwe Testament te lezen met een enigszins degelijk studiecommentaar. Van Oort lijkt dit soms ook zelf te erkennen (p. 120): 'Wanneer het gaat over de kwestie of Paulus een staat Israël voorziet in een joods land met Jeruzalem als centrum kan het antwoord kort zijn: hij meldt het niet.' De interessante vragen die aan bod hadden kunnen, misschien wel *moeten* komen, worden niet besproken of slechts met een paar zinnen afgedaan. Van Oort stelt nu een vraag aan het Nieuwe Testament die het Nieuwe Testament niet redelijkerwijs kan beantwoorden, omdat die vraag in de kern anachronistisch is. Het boek en zijn lezers hadden er ongetwijfeld van geprofiteerd als het ontbreken van nieuwtestamentische legitimatie voor de moderne staat Israël niet alleen was vastgesteld, maar ook kritisch bevraagd (zoals blijkt wel gebeurt in het door de auteur besproken *The Gospel and the Land* uit 1974 van W.D. Davies): wat zegt het Nieuwe Testament wél over het concept 'Israël' (een kleine aanzet hiertoe vinden we in hoofdstuk 6)? Hoe kunnen we die uitspraken duiden in hun ontstaanscontext? Hoe is de pro-Israëlhouding in het christendom terechtgekomen ondanks het klaar-blijkelijke zwijgen van het Nieuwe Testament over dit onderwerp? Hoewel het boek deze vragen niet stelt, hoop ik dat de lezer dat wel zal doen.